

Den svenska parlamentarismens utveckling

Demokratiens genomförande har i en rad stater där den politiska friheten redan under äldre ordning varit tryggad huvudsakligen inneburit två ting: att rösträtten till representation blivit allmän och lika för alla samt att de befogenheter som formellt-juridiskt tillkommit monarken i praktiken övertagits av förtroendemän för denna representation, av en parlamentarisk regering. Så var fallet även hos oss. Riksdagen blev demokratiserad främst genom de stora rösträttsreformerna 1907—1909 och 1918—1921. Om den tidpunkt då parlamentarismen helt bröt igenom kan man tvista. Ett rimligt årtal är 1917, då den av liberaler och socialdemokrater sammansatta ministären Edén bildades. Denna regering var parlamentarisk både till sammansättning och program; efter dess tillkomst har monarken inte principiellt hävdad någon rätt till personlig maktutövning (möjligen med ett undantag, som senare skall beröras), och han har systematiskt vid regeringsbildningar följt parlamentarismens grundsatser.

Kampen för allmän rösträtt och för parlamentarism framstod med all rätt som en enhet. I huvudsak identifierades — också med rätta — monarken med högern, de båda vänsterpartierna med folket, dvs. med en väldig majoritet av dem som ägde eller enligt dessa partiers krav borde äga rösträtt. Kungens krav på personlig makt kom gång efter annan till uttryck; de stöddes entusiastiskt av högern, som i kungen såg den främste och mest effektive av högermännen. Den svåraste krisen kom år 1914, då kungen både i försvarsfrågan och i förhållandet mellan monark och ministär tog avstånd från Staaffs liberala regering och tvang denna att avgå. Under krigsåren efter denna "borgårdsakup" torde kungen — med en ny, konservativ och oparlamentarisk regering — ha

strävat att utöva ett betydande inflytande. Hans starka tyskvänlighet spåras bland annat i de kända men icke klarlagda försöken att hindra Italien och Rumänien att inträda i kriget mot Tyskland — försök som fick sin särprägel genom förstuckna hotelser om svenskt inträde på tysk sida. Den stora vänstersegern vid valen 1917 innebar därför inte blott en seger för den allmänna rösträtten och parlamentarismen, utan också för västmaktslinjen gentemot den tyskorienterade linjen i utrikespolitiken. Då högern på hösten 1918 uppgav sitt motstånd mot första kammarens demokratisering var detta en omedelbar följd av västerns seger i världskriget och de melaneuropeiska monarkiernas undergång. Med en motsatt utgång av kriget hade mänskligt att döma Sverige inte vid denna tid fått vare sig allmän rösträtt eller parlamentarism.

För monarken måste vid denna tid valet ha varit detsamma som för Mac Mahon år 1877: att ge med sig eller att ge sig av. Ett fortsatt försök att hindra parlamentarismens utveckling skulle ha gjort republikkravet till ett allmänt demokratiskt krav; det framfördes redan med skärpa inom socialdemokratin och vann betydande anslutning även sedan kravet på parlamentarism godtagits av kungen. Med detta godtagande och med den lojalitet som monarken visade gentemot de nya grundsatserna var det monarkiska systemet räddat. En omvälvning tedde sig orimlig då monarken fungerade som en korrekt regissör av ministärskiften. Då diktaturerna började växa upp ute i Europa stod det klart för alla att den skönhetsfläck på folkstyrelsen som arvsprincipens bevarande i fråga om statschefen kunde sägas utgöra var utan betydelse. Radikalismen har ändrat ståndpunkt, även om ståndpunktsändringen är mera skenbar än verklig. Ty vad som erkännes och till och med anses vara ett värde är inte den personliga kungamakten — monarkin godtas blott under förutsättning att den godtar parlamentarismen. En rad socialdemokratiska uttalanden under de senaste decennierna är klara uttryck för denna hållning — och den hållningen måste vara alla demokraters.

Det parlamentariska systemet har här som på andra håll inneburit att monarken förlorar

i makt och vinner i popularitet. Han framstår just genom att han inte har politisk position som en symbol för enheten, han blir genom sin ceremoniella ställning en medelpunkt för det folkliga intresset, neutraliteten i stridsfrågorna avvärjar kritiken utan att dämpa de romantiska fantasierna kring kungahuset. En viss risk finns för att just den propaganda för monarken som hör parlamentarismen till skall vilseleda både den hyllade och hans lovpris-

re. Är icke den opartiske mest skickad att handla, är inte den som representerar nationens enhet den bästa ledaren, är inte den vars egenskaper alla berömmar och ingen kritiserar den främste mannen i sitt land? Det behövs en stark parlamentarisk tradition och en klar medvetenhet om dess innebörd för att den potentiella politiska auktoritet som kungen får just genom att inte handla aldrig skall begagnas som redskap för en majoritet eller en minoritet.